
HISTORIOGRÁFIA

Thallóczy Lajos a történész és politikus

2008 őszén a Magyar Tudományos Akadémia és Bosznia és Hercegovina Tudományos és Művészeti Akadémiája közreműködésével konferenciát rendeztek Thallóczy Lajos (1857-1916) életművéről Szarajevóban a történész születésének 150. évfordulója alkalmából. A konferencián bosnyák, osztrák és magyar történészek is előadtak. A 2010-ben megjelent kötet három tematikai egységben (Thallóczy történészi tevékenysége, politikai szerepvállalása, valamint szellemi öröksége) közli az előadások német nyelvű szövegátültetését.

Glatz Ferenc tanulmánya ismerteti, hogyan került Thallóczy a korban komoly osztrák–magyar viták keresztjében lévő bécsi udvari kamarai levéltár élére, és hogyan vált a kezdetben budapesti levéltári alkalmazott a bécsi magyar történészek körének egyik legjellegzetesebb figurájává. Thallóczy tehetségére Kállay Benjamin közös pénzügyminiszter, Bosznia-Hercegovina közös kormányzója figyelte fel és nevezte ki a Hofkammerarchiv igazgatójává. A magyar Balkán-kutató sokoldalú tudományos tevékenységét és történészi felfogását Glatz egy forráskiadvány-sorozat (Magyarország melléktartományainak oklevéltára) bemutatásával érzékelteti, melynek szemléletére a sovénizmusmal való szembehelyezkedés és a délszláv népek vívmányainak elismerése, továbbá a délszláv–magyar egymásraturalság hangsúlyozása jellemző, tudományos értéke pedig mind a mai napig meghatározó. Képet kapunk továbbá Thallóczy Monarchiával kapcsolatos nézeteiről, illetve társasági életéről. *Dubravko Lovrenović* bemutatja, hogyan foglalt állást Thallóczy Bosznia középkori történelmének két vitás kérdésében. Bár Thallóczy tévedett abban, hogy Rámát Boszniával azonosította, korát több szempontból meghaladó értékelést adott a középkori magyar-bosnyák kapcsolatokról. A bosnyák egyház és a bogumil eretnekmozgalom ellentmondásos viszonyának vizsgálatánál szintén tárgyilagosságra törekedett, nézeteit nem befolyásolta vallási hovatartozása. A szerző szerint Thallóczy sok tekintetben megalapozta a Bosznia középkori történelmével kapcsolatos későbbi kutatásokat. *Horst Haselsteiner* hangsúlyozza, hogy Thallóczy nemzetközi szinten is (el)ismert Balkán-kutató volt, hiszen számos külföldi szakfolyóiratba publikált, a forráskiadványokon

pedig a térség más neves szakértőivel együtt dolgozott. *Ress Imre* úgy véli, Thallóczy történelmi kutatásainak elméleti háttérét nagyban meghatározta a pozitivizmus és a darwinizmus. A szerző szerint ez az alapos, módszeres forrásfeltárás (mely tevékenysége több országra kiterjedt a témával kapcsolatos dokumentumok szétszórtsága miatt) metódusában, valamint a földrajzi, gazdasági és társadalmi tényezők hangsúlyozásában nyilvánul meg Thallóczy történetírásában. Részletesen megismerjük a történész szerepét egy, a bosnyák nemzeti identitás és a Monarchiához való lojalitás megerősítését célzó népiszkolai történelemtankönyv megszületésében, valamint egy Bosznia történelmével kapcsolatos forrásgyűjtemény, illetve egy szintézis előkészületeiben. És bár a több kötetesre tervezett Monumenta Bosniae anyagi támogatás hiányában végül nem készült el, Thallóczy elképzelései alapvető hatást gyakoroltak a forgalomba kerülő bosnyák iskolai tankönyvekre. Thallóczy tankönyv-tervezőnek szemlélete szerint Bosznia önállósága mindig is relatív volt, továbbá az ország történelmének legkiemelkedőbb periódusai legtöbbször egy nagyobb hatalomtól (Magyar Királyság, Oszmán Birodalom) való függés idejére estek. A korszakban self-made manként történésszé váló Balkán-szakértő kutatásainak politikai célja tehát részben Bosznia megszállásának igazolása volt. A „Bosna” kifejezés eredetét illetően *Salmedin Mesihović* összeveti Thallóczy nézeteit az újabb kutatások eredményeivel. 1879 és 1890 között éles viták folytak arról, milyen legyen Bosznia-Hercegovina címere. *Emir O. Filipović* tanulmánya ebben a diskurzusban helyezi el Thallóczy kiterjedt heraldikai, pecsét- és genealógiai kutatásait. Annak ellenére, hogy aktívan nem vett részt a vitában, tekintélye és pozíciója révén az ő elképzelése bizonyult döntőnek a kérdésben, így a középkori Ráma címere vált hivatalossá. Thallóczy kutatási eredményeit az 1896-os millenniumi kiállításon szélesebb közönség is megismerhette. A Bosznia-Hercegovina kiállításon bosnyák királyi, báni címerek, illetve pecsétek rekonstrukciói szerepeltek a történész informatív leírásai mellett. *Edin Radušić* – a kötet második tematikai egységét megelőlegezve – Thallóczy tudományos tevékenysége mellett annak politikai és kulturális téren kifejtett hatását emeli ki, például a szerepét az I. világháborúban felélénkült Bosznia-Hercegovina közjogi meghatározásáról szóló vitákban.

A történész politikai tevékenységét tárgyaló tanulmányok sorát *Somogyi Éva* írása nyitja meg, amely Thallóczy egy kéziratának (*Das Verhältniß Ungarns zu Österreich*) közjogi nézeteit elemzi. A bécsi magyarok identitásának formálását és a tudományos tájékoztatást egyaránt célul kitűző kézirat elveti az államok feletti birodalom érvényességét, inkább a közös uralkodó személyét helyezi előtérbe. *Andreas Gottsmann* bemutatja, kutatásai nyomán hogyan kezdett el érdeklődni Thallóczy az adriai térséggel kapcsolatos politikai kérdé-

sek (a horvát egyház és az ószláv liturgia viszonya, vagy Dalmácia helyzete a Birodalmon belül) iránt. *Csaplár-Degovics Krisztián* a Monarchia Albánia-kutatásait, valamint az albán nemzeti identitás kimunkálásában játszott szerepét veszi szemügyre. Minden bizonnyal Thallóczy a szerzője egy először 1898-ban, kiadó nélkül megjelent, olvasmányos stílusban megírt albán történelm-könyvnek, melynek szemlélete sok tekintetben megalapozta az albán nemzeti mozgalom fogalmi készletét, és megalkotta az albán nép nemzeti hőseit (például Szkander Bég kultuszának megeremtésével). Az albán nemzeti mozgalom legfőbb alakjai jó kapcsolatot áptak Thallóczyval, és segítséget kértek tőle nemzeti szimbólumok kiválasztásához. Mivel a neves Balkán-szakértő a modern Albánia előzményének Szkander Bég államát tekintette, az ő címerét ajánlotta az albán politikusok figyelmébe. *Zijad Šehić* Thallóczy nézeteit járja körül Bosznia-Hercegovinának a háború után tervezett osztrák-magyar felosztásával kapcsolatban. *Szabó Dániel* ismerteti Thallóczy polgári főbiztosként kifejtett tevékenységét a háború idején megszállt Szerbiában. Bár kinevezését a magyar parlamentben élénk viták kísérték (az ellenzék hazaárulónak tartotta, míg Tisza István védelmébe vette), feladatait lelkiismeretesen végezte egészen 1916 decemberében bekövetkezett haláláig.

A kötet harmadik része elsősorban olyan tanulmányokat foglal magában, amelyek témájuknál fogva kapcsolódnak a Thallóczy által kutatott területekhez. *Pálosfalvi Tamás* a Thallóczy család négy tagjának politikai karrierjét ismerteti 1429–1452 között, különös tekintettel a törökök elleni védelmi feladatok ellátására. *Hegyi Klára* a magyarországi török várak személyi állományának összetételét vizsgálja négy zsoldlista alapján. *Molnár Antal* a hódoltság területén tevékenykedő boszniai ferencesekről ír, és a további kutatásokkal kapcsolatban rávilágít egy dél-európai tudományos együttműködés lehetőségére. *Rüdiger Malli* terjedelmes listát közöl a Bosznia-Hercegovina első világháborús szerepével kapcsolatos forrásgyűjteményekről, és ebben a kontextusban elemzi Thallóczy naplójának forrásértékét a korabeli eseményekre vonatkozólag. *Mina Kujović* és *Sandra Biletić* felsorolják azokat Bosznia-Hercegovinában található levéltári forrásokat (például a közös pénzügyminisztérium anyagait), amelyek Thallóczy politikai és tudományos tevékenységét dokumentálják. A tanulmánykötet végén Röss Imre próbálja meg tisztázni, mikor és hol született pontosan Thallóczy Lajos. Sok helyen ugyanis tévedésből 1854, vagy 1856 szerepel születési dátumként, ma azonban már biztosan tudjuk, hogy a történész 1857-ben, Kassán született.

Dževad Juzbašić – Röss Imre (szerk.): Lajos Thallóczy, der Historiker und Politiker (Thallóczy Lajos a történész és politikus) I. Auflage, Sarajevo – Budapest, 2010.

Törő László Dávid